

AKTUÁLNÍ PROBLÉMY REGIONÁLNÍHO ŠKOLSTVÍ – REFLEXE ŠKOLSKÉHO MANAGEMENTU

ACTUAL PROBLEMS OF REGIONAL EDUCATION – REFLECTION OF SCHOOL MANAGEMENT

Michaela Tureckiová, Miroslava Dvořáková

Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Centrum školského managementu
Myslíkova 7, 110 00 Praha 1, Czech Republic

E-mail: michaela.tureckiova@pedf.cuni.cz, miroslava.dvorakova@pedf.cuni.cz

Klíčová slova:

regionální školství, obsahová analýza, školský management

Keywords:

regional education, content analysis, school management

Abstrakt:

Příspěvek se zabývá problematikou regionálního školství z pohledu aktérů vzdělávací politiky a školského managementu zejména jako oblasti společenské praxe (edukační reality). Východiskem pro celý text a zejména pro obsahovou analýzu vyjádření účastníků fokusních skupin složených z odborníků a "poučených laiků" v oboru školský management jsou dokumenty vzdělávací politiky (konkrétně Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020 a Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2015-2020). Základní otázkou dvou kol fokusních skupin (realizovaných v letech 2014 a 2015) bylo: „Jaké jsou základní přednosti a nedostatky současného přístupu ke vzdělávání v regionech ČR?“. Diskutovaná aktuální témata regionálního školství (výsledky fokusních skupin získané obsahovou analýzou příspěvků účastníků) odpovídají přehledu oblastí uvedených v Dlouhodobém záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2015-2020.

Abstract:

The paper deals with regional education from the viewpoint of educational policy makers and school management, in particular as an area of social practice (educational reality). Educational policy papers (specifically the "Educational Policy Strategy of the Czech Republic until 2020" and the "Long-term Aims for Education and Education System Development in the Czech Republic for the period 2015-2020") constitute the starting point for the whole text and especially for the content analysis of observations made by participants of focus groups composed of specialists and "informed laypersons". The basic question for two rounds of focus groups (which took place in 2014 and 2015) was "What are the basic strengths and weaknesses of the current approach to education in the regions of the Czech Republic?". The discussed current themes of regional education (results of focus groups obtained by content analysis of participants' contributions) correspond with an overview of areas referred to in the "Long-term Aims for Education and Education System Development in the Czech Republic for the period 2015-2020".

Úvod

Problematika regionálního školství je v kontextu České republiky aktuálně spojována zejména s jeho financováním, jehož reforma se v roce 2016 stala jednou z priorit Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (srovnej s Reforma financování..., 2016; Vláda schválila reformu..., 2016). Následující příspěvek si klade za cíl zasadit uvedený segment vzdělávací soustavy do širších souvislostí témat a oblastí diskutovaných a řešených odbornou veřejností (reprezentovanou zde primárně pracovníky a vedoucími pracovníky škol a školských zařízení a dalšími manažery vzdělávání).

Východiskem našich úvah o zasazení problematiky regionálního školství do rámce školského managementu a obecněji do českého vzdělávacího systému se staly dva základní strategické dokumenty – totiž Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020 (dále jen Strategie 2020) a na ní založený Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2015–2020 (dále jen Dlouhodobý záměr ČR).

Vymezení regionálního školství, jeho cíle a priority, vyplývající ze Strategie 2020, a zejména pak problematika rozvoje regionálního školství v oblastech uvedených v Dlouhodobém záměru ČR jsou předmětem první části tohoto příspěvku. Bližší pozornost je dále v textu zaměřena na prezentování výstupů z fokusních skupin realizovaných v letech 2014 a 2015 v Centru školského managementu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.

1. Regionální školství v ČR a jeho strategické ukotvení

Pojem regionální školství byl podle Průchy a Vetešky (2012, s. 216) u nás zaveden v roce 1990, „kdy byl přijat zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, jenž zahájil proces decentralizace správy školství“. Vývoj a fungování regionálního školství (tj. soustavy mateřských, základních a středních škol spolu s konzervatořemi a vyššími odbornými školami) v rámci vzdělávací soustavy byl a stále je kromě legislativních a ekonomických faktorů ovlivněn významně především faktory demografickými (základní údaje o školách v přehledu časových řad – viz Kleňhová, 2013).

Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020 byla schválena v roce 2014. Konstatuje se v ní mimo jiné, že „v uplynulé dekádě prošly téměř všechny části školské soustavy poměrně závažnými proměnami“, pro oblast regionálního školství jsou uvedeny „decentralizace řízení a kurikulární reforma“ (oboje Strategie 2020, 2014, s. 12). Strategie 2020 nahradila Národní program rozvoje vzdělávací soustavy z roku 2001 (Bílá kniha 2001) a stala se klíčovým strategickým dokumentem, určujícím také rozhodující průřezové strategické priority. Konkrétně se jedná o: snižovat nerovnosti ve vzdělávání, podporovat kvalitní výuku a učitele jako její klíčový předpoklad a odpovědně a efektivně řídit vzdělávací systém (Strategie 2020, s. 12)

Pro zde sledovanou problematiku regionálního školství lze nalézt relevantní odkazy či úkoly pro každou z uvedených priorit. Požadavky na snižování nerovnosti ve vzdělávání a vytváření příležitostí ve vzdělávání kromě jiných faktorů souvisejí také s problematikou vytváření podmínek ke vzdělávání v různých regionech ČR (podrobněji viz Strategie 2020, s. 13–14).

Následující, ve výčtu druhá, priorita - podporovat kvalitu výuky a učitele jako její klíčový předpoklad – může být podle textu Strategie 2020 dosažena pouze v případě zvýšení atraktivity profese učitele právě v regionálním školství, zavedením funkčního kariérního systému, změnou přesvědčení o možnostech seberealizace v učitelské profesi, včetně zvýšení

jejího uznání ve společnosti, a ujasněním role učitelů v současném edukačním prostoru (podrobněji viz Strategie 2020, s. 25). Z hlediska školského managementu se jako významné jeví také cíle uvedené u druhé priority a směřující ke změnám ve "vstupním vzdělávání" a v dalším rozvoji ředitelů škol (ibid, s. 28). Stejná priorita se dále týká také cílů vzdělávání, respektive způsobů, jimiž jsou popsány v kurikulárních dokumentech (ibid, s. 29). Vzhledem k tomu, že kurikulární reforma byla uvedena jako zásadní změna, k níž došlo v regionálním školství, lze na nadcházející úpravy kurikulárních dokumentů nahlížet rovněž jako na jedno z významných témat školského managementu v kontextu regionálního školství.

Ke školskému managementu explicitně odkazuje třetí priorita - odpovědně a efektivně řídit vzdělávací systém - zvýšení autonomie škol a odpovědností jejich managementu jsou dalším uvedeným prvkem proměny českého vzdělávacího (školského) systému. Vliv dílčích opatření a cílů v rámci třetí průřezové priority (viz Strategie 2020, s. 34-38) na školský management jako oblast praxe i studijní a vědní obor lze anticipovat také z diskusních příspěvků uvedených zde dále v textu.

Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2015–2020 je jedním z implementačních dokumentů Strategie 2020, představuje významný nástroj formování vzdělávací soustavy, určuje rámec dlouhodobých záměrů krajů a sjednocuje přístup státu a jednotlivých krajů zejména v oblasti nastavení parametrů vzdělávací soustavy (Dlouhodobý záměr ČR, s. 3).

Dlouhodobý záměr ČR zpřesňuje strategii rozvoje regionálního školství, založenou na třech základních pilířích, kterými jsou (a) vzdělávání pro budoucnost, (b) snižování nerovností ve vzdělávání a (c) kvalita vzdělávání a zlepšování pedagogických dovedností učitelů, v těchto oblastech:

- A. Předškolní vzdělávání
- B. Základní vzdělávání
- C. Střední vzdělávání
- D. Vyšší odborné vzdělávání
- E. Strategie dalšího rozvoje sítě škol a školských zařízení
- F. Zefektivnění systému hodnocení žáků, škol a školského systému
Zefektivnit systém hodnocení žáků a škol (příklon k formativnímu hodnocení)
Poskytnout prostřednictvím výsledků z testování informaci každé škole o její práci
Zefektivnit hodnocení systému
- G. Rovné příležitosti ve vzdělávání, poradenství, vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami
Pedagogicko-psychologické poradenství ve školství a jeho změna
Kariérové poradenství
- H. Zlepšení podmínek pedagogických pracovníků
Kariérní systém učitelů, odměňování učitelů
Počáteční vzdělávání učitelů a jejich další vzdělávání
Postavení a příprava ředitelů škol
- I. Základní umělecké, jazykové a zájmové vzdělávání
Základní umělecké školy
Jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky
Zájmové vzdělávání
- J. Vzdělávání pro udržitelný rozvoj
- K. Ústavní a ochranná výchova a preventivně výchovná péče
- L. Další vzdělávání

M. Řízení školského systému

Dvě kola fokusních skupin byla složena z odborníků – ředitelů škol a školských zařízení, pedagogických pracovníků, ostatních pracovníků škol, školských zařízení a dalších vzdělávacích organizací, rodičů a „poučených laiků“ (studentů oboru školský management, kteří pracují mimo vzdělávací organizace). Ti všichni sdělovali jednak své vlastní názory, dále své zkušenosti a kteří rovněž odkazovali na názory odborné veřejnosti prezentované v odborném tisku.

První kolo fokusních skupin se konalo v roce 2014 a zúčastnilo se jej celkem 58 účastníků, druhé kolo pak v roce 2015 a zúčastnilo se 33 účastníků. Pro obě kola fokusních skupin byla položena stejná základní otázka: „Jaké jsou základní přednosti a nedostatky současného přístupu ke vzdělávání v regionech ČR?“.

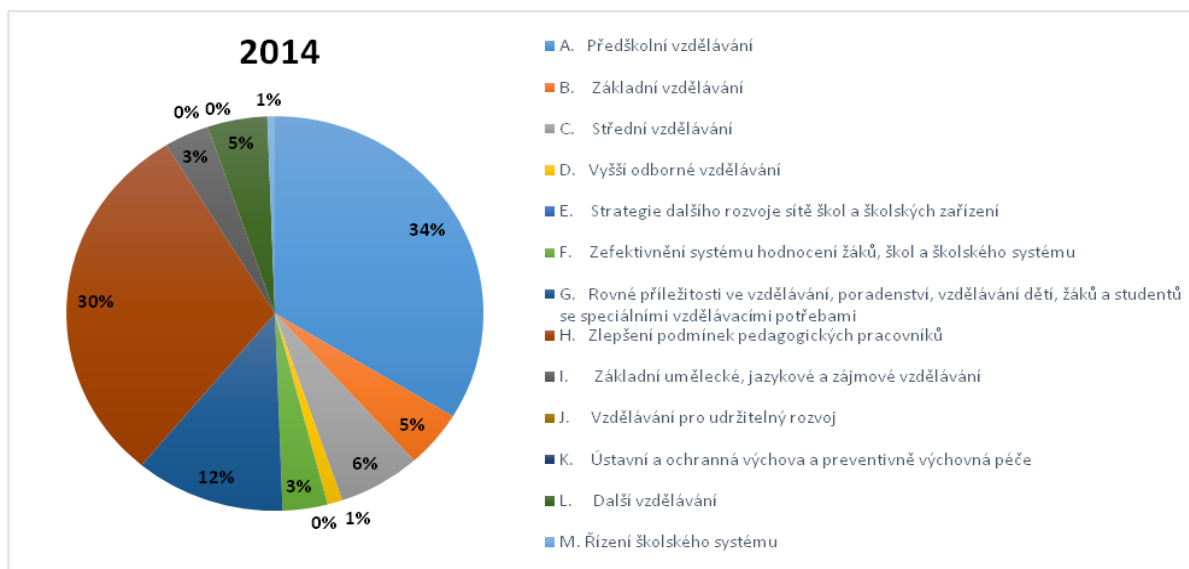
V obou letech se projevíly podobné trendy ve struktuře diskutovaných témat (viz tabulka 1 a grafy 1 a 2). Nejvíce diskutovaným tématem bylo předškolní vzdělávání (téma A), kterému bylo v roce 2014 věnováno 58 příspěvků (tj. 34 % z celku všech příspěvků) a v roce 2015 22 příspěvků (31 %), a zlepšení podmínek pedagogických pracovníků (téma H), kterému bylo v roce 2014 věnováno 52, tj. 30 % příspěvků a v roce 2015 16, tj. 22 % příspěvků. V roce 2015 se jako nosné jeví i téma středního vzdělávání (téma C) s 19, tj. 27 % příspěvků.

Shoda panuje i v tématech, která naopak nebyla diskutována vůbec – jsou to v obou letech téma strategie dalšího rozvoje sítě škol a školských zařízení (téma E), vzdělávání pro udržitelný rozvoj (téma J) a ústavní a ochranná výchova a preventivně výchovná péče (téma K).

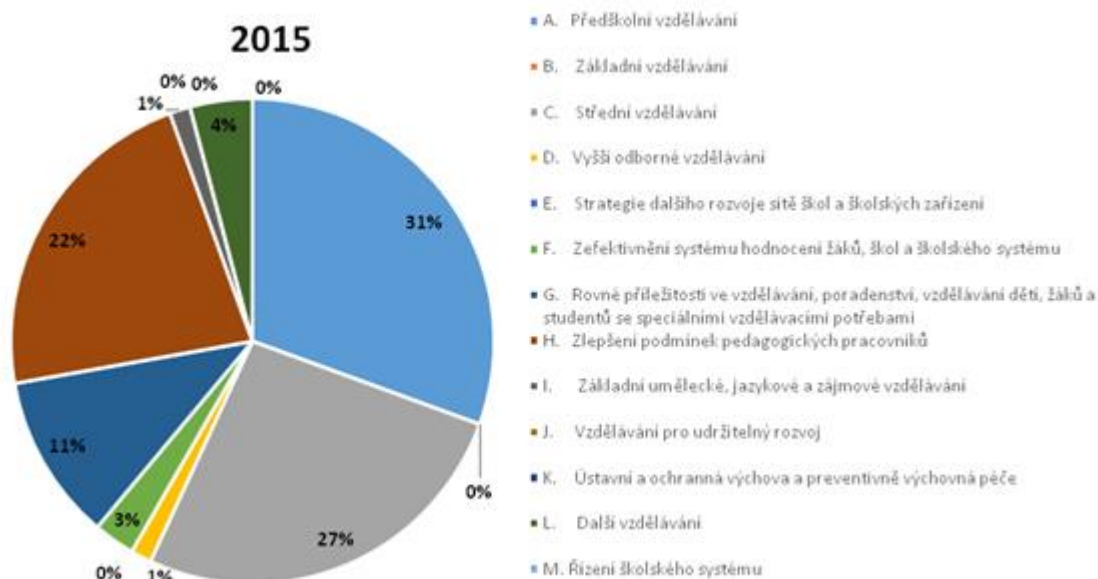
Tabulka 1: Struktura diskutovaných témat v letech 2014 a 2015

Oblast	2014		2015	
	počet příspěvků	v %	počet příspěvků	v %
A. Předškolní vzdělávání	58	34 %	22	31 %
B. Základní vzdělávání	8	5 %	0	0 %
C. Střední vzdělávání	11	6 %	19	27 %
D. Vyšší odborné vzdělávání	2	1 %	1	1 %
E. Strategie dalšího rozvoje sítě škol a školských zařízení	0	0 %	0	0 %
F. Zefektivnění systému hodnocení žáků, škol a školského systému	6	3 %	2	3 %
G. Rovné příležitosti ve vzdělávání, poradenství, vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami	20	12 %	8	11 %
H. Zlepšení podmínek pedagogických pracovníků	52	30 %	16	22 %
I. Základní umělecké, jazykové a zájmové vzdělávání	6	3 %	1	1 %
J. Vzdělávání pro udržitelný rozvoj	0	0 %	0	0 %
K. Ústavní a ochranná výchova a preventivně výchovná péče	0	0 %	0	0 %
L. Další vzdělávání	8	5 %	3	4 %
M. Řízení školského systému	1	1 %	0	0 %
Celkem	172	100 %	72	100 %

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 1: Struktura diskutovaných témat v roce 2014

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 2: *Struktura diskutovaných témat v roce 2015*

Zdroj: vlastní zpracování

2. Diskutovaná aktuální témata regionálního školství - výsledky fokusních skupin

Následující přehled výstupů z diskusí uskutečněných v rámci fokusních skupin odkazuje na přehled oblastí uvedených v Dlouhodobém záměru ČR. Četnost a struktura příspěvků jsou zpracovány graficky (viz výše). Následující přehledový text sumarizuje a v dílčích ohledech komparuje textaci Dlouhodobého záměru ČR (tučně uvedena dílčí témata, zdůrazněná v Dlouhodobém záměru pro uvedenou oblast) s výstupy fokusních skupin pro jednotlivé oblasti Dlouhodobého záměru ČR. Diskutovaná témata jsou v rámci jednotlivých oblastí opět uvedena tučně. Kurzívou jsou uvedeny sumarizující výstupy vyjádření účastníků fokusních skupin.

A. Předškolní vzdělávání

Dlouhodobý záměr ČR nastoluje v oblasti předškolního vzdělávání několik základních témat, mezi nimiž dominuje **nutnost navýšit kapacity mateřských škol** v souladu s demografickým vývojem v ČR a s potřebou zavést uplatnění legislativního návrhu **zavedení povinného posledního ročníku předškolního vzdělávání** pro všechny děti. Tento povinný poslední ročník předškolního vzdělávání má mimo jiné umožnit u dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí eliminaci hendikepů, které si přinášejí z rodiny, a zvýšení jejich vzdělávací šancí. Toto povinné vzdělávání je dle Dlouhodobého záměru i Strategie 2020 klíčové pro osobnostní a sociální vývoj dětí a pro vyrovnání nerovnoměrností ve vývoji dětí, pro vyrovnání nerovnoměrností v jejich vývoji a usnadnění jejich vstupu do základního vzdělávání. Mateřské školy musí tedy zajistit přednostní přijímání předškoláků, tj. dětí ve věku 5 let.

Dalším tématem Dlouhodobého záměru v oblasti předškolního vzdělávání je **péče o děti do 3 let**, která by měla být systematicky a institucionálně řešena. Úpravou podmínek (například snížením počtu dětí ve třídě, zvýšením počtu pomocného personálu, zajištěním vhodného materiálního vybavení) by mělo být umožněno přijímat ve větší míře do předškolního vzdělávání i děti ve věku od 2 let.

U účastníků fokusních skupin v obou letech se největší zájem projevil o diskusi týkající se zavedení povinného posledního ročníku vzdělávání. V diskusi se vyjadřují jak zastánci tohoto opatření, tak jeho odpůrci, přičemž více je příspěvků, které se zaměřují na negativní stránku. Diskutující zpochybňovali především to, že by zavedení povinnosti předškolního vzdělávání měla být ta správná cesta k přípravě dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí, diskutovali také o tom, zda nejde o zásah do práv rodiny. Diskutující zmiňovali i možné praktické problémy související se zavedením tohoto opatření, jako například: jakým způsobem budou řešeny případné absence dětí, jak vzroste administrativní náročnost na pracovníky mateřských škol v souvislosti se zápisem, sledováním docházky apod., jak se bude řešit zvýšení počtu dětí ve třídách, zda budou učitelky připravené na komunikaci s rodiči těchto dětí, zda budou schopny adekvátně připravovat děti na přechod do základní školy v případě, že se budou muset věnovat zároveň dětem, které například neovládají zcela nebo vůbec český jazyk, nemají základní hygienické návyky apod. Problémem mohou být také kapacity mateřských škol, které jsou v současné době na mnoha místech v republice naplněny až přeplněny. Zastánci tohoto opatření argumentují především tím, že vysvětlování důležitosti předškolního vzdělávání právě v sociálně znevýhodněných rodinách nepřináší efekty a děti takto vzdělávány nejsou, uzákonění povinnosti je tedy jednou z možných cest.

Druhým z diskutovaných témat je zavedení péče o děti od 2 let. Zde se opět projevují zastánci i odpůrci tohoto opatření. Mezi možnými problémy a riziky se objevuje především nutnost intenzivnější práce s těmito dětmi, nezbytnost snížit počet dětí ve třídě, nemožnost zvládat třídu dvouletých dětí bez asistenta či asistentů, otázka, zda u dvouletých dětí má jít spíše o péči, nebo o vzdělávání a jak moc je péče o dvouleté dítě odlišná od péče o dítě tříleté (jiné vývojové úkoly, jiné hračky, jiné zařízení, adekvátní vzdělání pedagogů), zda kapacity mateřských škol budou stačit i na péči o tyto děti. Jako alternativu pak někteří diskutující navrhnou dětské skupiny, které ovšem také vidí jako značně problematické, neboť zde podle jejich názoru dochází zpravidla pouze k „hlídání“ dětí, nikoliv k úsilí o jejich rozvoj.

Tématem souvisejícím je téma věkově smíšených skupin dětí v mateřských školách. Mezi pozitiva tohoto přístupu patří to, že věkově smíšené skupiny fungují jako přirozené dětské skupiny, naučí starší děti toleranci, mladším pomohou v rychlejší vývoji, zlepšují komunikaci mezi dětmi, ohleduplnost, citlivost k druhým, učí je klíčové kompetence jako například vyjednávání, schopnost argumentace, přijímání odlišností, mezi negativa pak diskutující řadí například organizační problémy (různá rychlost chůze dětí na společných vycházkách aj.). Práce s věkově heterogenní skupinou je pak samozřejmě náročnější na pedagogické vedení, podle diskutujících vyžaduje větší kreativitu, zkušenost, velmi dobré organizační schopnosti a trpělivost.

Dalším z diskutovaných témat bylo zavedení přípravných tříd základních škol. Kromě pozitiv spatřovaných především v možnosti aklimatizace dětí na školní prostředí, byla diskutována otázka velikosti takovýchto tříd, tedy při jakém minimálním počtu budou tyto třídy otevírány, a téma provázanosti přípravných tříd a odkladů školní docházky.

Tématem, které prolíná téměř všemi ostatními a můžeme je považovat za „průřezové“ je téma omezených kapacit mateřských škol. Diskutující je zmiňují nejen v souvislosti se zavedením povinného posledního ročníku mateřských škol a zavedením přípravných tříd, ale také v souvislosti s otázkou kritérií přijímání dětí do předškolního vzdělávání, v souvislosti s demografickými změnami a problematickým plánováním, které není na tyto změny připraveno (resp. s nimi dopředu nepracuje).

V souvislosti s mateřskými školami byla okrajově diskutována i témata zavedení tabletů a obecně práce s informačními a komunikačními technologiemi či téma kvality mateřských škol.

B. Základní vzdělávání

V oblasti základního vzdělávání můžeme v Dlouhodobém záměru ČR najít několik základních témat. Jsou jimi **kapacity základních škol**, kde se jeví jako problém velké množství dětí přicházejících na první stupeň základních škol.

Významným tématem, které je potřeba řešit, je **vysoká míra odkladů školní docházky**, a to především z důvodů logopedických vad, nedostatečné adaptace a potíží se soustředěním. Ke zlepšení současného stavu by mělo přispět zavedení jednotné diagnostiky k posuzování školní zralosti dítěte.

Třetím klíčovým tématem je **kurikulární reforma základního vzdělávání** a s ní související **zkvalitnění 2. stupně základního vzdělávání**, a to jak po stránce zkvalitnění výuky, tak materiálního vybavení škol. Souvisejícím dlouhodobým problémem základního školství je **odchod žáků do výběrově zaměřených tříd a vysoký podíl odchodů dětí ze základních škol na víceletá gymnázia**.

Účastníci fokusních skupin se oblasti základního vzdělávání věnovali spíše okrajově, a to pouze v roce 2014. Jejich diskusní příspěvky se zaměřovaly na dvě oblasti, a to odchody žáků na víceletá gymnázia, které většina z diskutujících vidí jako značný problém a negativum našeho základního školství, a to především proto, že takto dochází k úbytku žáků ZŠ, poklesu úrovně práce ve třídách, snižování nároků jak na žáky zůstávajících na ZŠ, tak na žáky přecházející na víceletá gymnázia, příliš brzká diferenciací vzdělávací dráhy žáka. Řešením je podle diskutujících, stejně jako podle Dlouhodobého záměru, snížení počtu (tříd) víceletých gymnázií a navrácení jejich původní funkce vzdělávání mimořádně nadaných dětí.

Druhým z diskutovaných témat byla nedostatečná koordinace ŠVP v rámci různých škol v různých krajích – zvyšuje se procento migrace žáků, kteří mají (mohou mít) po přestěhování vážné problémy s adaptací na zcela jiný plán vzdělávání, než jaký byl nastaven ve škole, kterou dosud navštěvovali.

C. Střední vzdělávání

V oblasti středního vzdělávání Dlouhodobý záměr konstatuje **významné snížení počtu studentů středních škol**, které by se ovšem díky příznivějšímu demografickému vývoji mělo postupně kompenzovat.

Velkým tématem středního vzdělávání je **uplatnitelnost absolventů na trhu práce** a s ním související téma **spolupráce škol se zaměstnavateli a pobočkami Úřadu práce**. K lepší uplatnitelnosti absolventů by měl přispět i **nový systém financování regionálního školství**, který zvýhodní obory středního vzdělávání, jejichž absolventy trh práce požaduje, a provázanost RVP na Národní soustavu kvalifikací (NSK), která reflektuje požadavky zaměstnavatelů. V této souvislosti Dlouhodobý záměr rovněž navrhuje posílit výuku zaměřenou na osvojení si cizích jazyků a výuku zaměřenou na rozvoje přenositelných dovedností, které umožňují flexibilitu a snadnou adaptaci na měnící se sociální, ekonomické a environmentální podmínky.

Klíčovým tématem regionálního středního školství je **výstupní hodnocení žáků**, zejména v oborech vzdělávání s výučním listem a v oborech vzdělávání s maturitní zkouškou, která bude v následujícím období reformována.

*Diskutující se v oblasti středního vzdělávání zaměřili především na aktuální problematiku zavedení **povinné maturity z matematiky**. Tuto změnu podle jejich názorů podmiňuje implementace klíčových změn školního vzdělávacího programu a kvality výuky matematiky na školách, a to nejen středních, ale i základních, a dostatečná a včasná informovanost všech zúčastněných. Dalším z možných faktorů, které by mohly usnadnit zavedení této změny, je podle diskutujících povinná jednotná přijímací zkouška z matematiky na obory vzdělávání ukončené maturitní zkouškou, která by umožnila eliminovat vstup do těchto oborů žákům bez ohledu na jejich znalosti a schopnosti.*

*Dalším z diskutovaných témat byl **přechod absolventů na trh práce**. Diskutující se zaměřili především na efektivitu stáží ve firmách, které z jejich hlediska jen velmi málo naplňují svůj potenciál – stáže jsou velmi krátké, zaměstnavatelé zpravidla nenechávají studenty dělat odbornou práci, dostatečně se jim nevěnují, stáže a praxe jsou často pouze „formální“. Řešením by mohla být větší provázanost školní a firemní oblasti, větší rozsah praxí, delší čas strávený na praxi, systematičnost v plánování a realizaci praxí, inspirace tzv. „best practices“ (např. Škoda auto), ale i větší zainteresovanost a motivovanost zaměstnavatelů (např. v podobě daňových úlev v případě, že by měli studenty nebo nezaměstnané absolventy na praxi).*

*Dalším diskutovaným tématem je **odliv studentů z učebních oborů**, který má za následek rušení některých učebních oborů a v důsledku významné snížení počtu kvalitních řemeslníků a zároveň snížení úrovně kvality středních škol, kam nastupují i ti studenti, kteří dříve nastupovali právě na učební obory.*

*Účastníci diskutovali i téma nově zaváděné **mistrovské zkoušky** a jejího účelu a funkce ve vzdělávacím systému, a to především ve vztahu k možnému vstupu do terciárního vzdělávání.*

D. Vyšší odborné vzdělávání

V oblasti vyššího odborného vzdělávání Dlouhodobý záměr ČR konstatuje **snížující se počet uchazečů o vzdělávání** v důsledku demografického poklesu, na což je potřeba reagovat určitými optimalizačními kroky.

*Diskutující se této oblasti vzdělávání věnovali v minimální míře. Z jejich diskusních příspěvků je patrné, že jako problematické chápou především nedostatečnou, resp. **neexistující provázanost a prostupnost studijních programů VOŠ s bakalářskými studijními programy VŠ**, která není ze strany MŠMT nijak řešena.*

E. Strategie dalšího rozvoje sítě škol a školských zařízení

Tato průřezové oblast je v Dlouhodobém záměru rozdělena do tří témat: (E1) hlavní cíle změn ve školském rejstříku, které se zaměřuje na kapacity škol na různých úrovních školského systému; (E2) opatření, která povedou ke zvyšování, případně snižování či stabilizaci kapacit škol, a (E3) proces schvalování změn ve školském rejstříku krajským úřadem a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

K tomuto tématu se účastníci diskuse nijak nevyjadřovali.

F. Zefektivnění systému hodnocení žáků, škol a školského systému

V této oblasti Dlouhodobý záměr ČR zmiňuje tři základní oblasti. Jsou jimi zefektivnění systému hodnocení žáků a škol, poskytování prostřednictvím výsledků z testování informací každé škole o její práci a zefektivnění hodnocení systému.

Zefektivnění systému hodnocení žáků a škol se zaměřuje především na **posílení tzv. formativního způsobu hodnocení žáků**, které s sebou nese stanovení jasných kritérií hodnocení, které umožní srovnatelnost výstupů vzdělávání, a jejich provázání s kritérii hodnocení škol Českou školní inspekcí a umožnit tak lepší propojení externího hodnocení s vlastním hodnocením školy.

Poskytování prostřednictvím výsledků z testování informací každé škole o její práci znamená především **pravidelné ověřování výsledků žáků v 5. a 9. ročníku základních škol** a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií a konzervatoří s cílem získat informace o výsledcích vzdělávání a poskytnout tak školám, žákům a rodičům zpětnou vazbu o výsledcích vzdělávání v jiných než profilových předmětech.

Zefektivnění hodnocení systému spočívá v **zapojení českých škol do mezinárodních výzkumů** (PISA? TIMSS, PIRLS, ICILS, TALIS atd.), doplnění výsledků těchto šetření o zjištění České školní inspekce a jejich další využití směrem ke zvýšení efektivity školního vzdělávání v ČR.

*Diskutující se zaměřili především na otázku **formativního hodnocení**, které považují za velmi přínosné především pro samotného žáka či studenta a pro jeho motivaci ke studiu. V souvislosti s tím diskutují také výhody a nevýhody slovního hodnocení a známkování.*

10

G. Rovné příležitosti ve vzdělávání, poradenství, vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami

V této oblasti se Dlouhodobý záměr ČR zaměřuje na tři klíčová témata, jimiž jsou rovné příležitosti ve vzdělávání, pedagogicko-psychologické poradenství ve školství a jeho změna a kariérové poradenství.

Rovné příležitosti ve vzdělávání, to znamená, že osobní a společenské okolnosti jako je pohlaví, etnický původ či rodinné zázemí nesmí představovat překážky při dosahování maxima vzdělávacího potenciálu. V rámci tohoto tématu Dlouhodobý záměr hovoří především o **integraci žáků se zdravotním a mentálním postižením do běžných tříd**, stejně jako o integraci a **zkvalitnění vzdělávání pro cílové skupiny dětí a žáků s problémovým socioekonomickým a kulturním zázemím** tak, aby jejich vzdělanostní potenciál mohl být maximálně uplatňován, čemuž má napomáhat zpřesnění **diagnostiky** a následná podpůrná opatření.

Pedagogicko-psychologické poradenství ve školství, které se má orientovat především na aktuální otázky související s agresivním a nepřizpůsobivým chováním, problematickým rodinným zázemím a s psychiatrickými diagnózami dětí. Zaměřovat se má na pět základních oblastí: prevenci školního neúspěchu, práci s třídou a prevenci rizikového chování,

poskytování kariérového poradenství, spolupráci se zákonnými zástupci žáků a na podporu pedagogů při práci se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Kariérové poradenství poskytované na úrovni školským poradenských zařízení a škol.

*Diskutující se v této oblasti zaměřili především na aktuální téma **rušení základních škol praktických**, které převážná část diskutujících chápe jako krok, který je sice populární, nikoliv však účelný. Argumentují většinou vybaveností těchto škol speciálními pomůckami, prostředím a pedagogickými pracovníky, kteří jsou vzděláni k práci s dětmi s postižením. Místo rušení těchto škol navrhuji zvážit kritéria přijímání žáků do těchto škol a individuální posouzení možnosti integrace žáka místo plošného zrušení tohoto typu škol a „násilné“ integrace všech žáků se zde vzdělávajících do běžných základních škol bez ohledu na prospěch daného žáka i základní školy a ostatních žáků a pracovníků v ní. Základní školy nejsou podle diskutujících na plošnou integraci připraveny, a to materiálně, finančně ani personálně. Za nezbytnou podmínku integrace považují především ochotu rodičů spolupracovat se školou. Obecně se dá říct, že diskutující zaujímají postoj inkluze ano, ale v rozumné míře a s podporou školy i rodiny daného dítěte.*

*Druhým diskutovaným tématem je **vzdělávání nadaných dětí**. Diskutující se zamýšlí nad tím, zda je český vzdělávací systém, který vyžaduje alespoň standardní výkony ve všech předmětech, nastaven pro tyto děti vhodně, zda by nebylo vhodnější rozvíjet a podporovat je v tom, pro co mají vlohy a talent, přičemž v ostatních předmětech by nebyly tyto děti „nuceny“ podávat alespoň průměrný výkon.*

*Dalším z diskutovaných témat je pedagogicko-psychologické **poradenství v předškolním vzdělávání**. Diskutující upozorňují na to, že problémy s chováním se projevují už u dětí v předškolním věku, kdy je problém potřeba zachytit a co nejdříve za spolupráce mateřské školy, poradny a rodiče řešit.*

Kromě těchto témat se objevuje v diskusích i téma genderové nerovnosti ve vzdělávání a role výchovných poradců na základních školách.

H. Zlepšení podmínek pedagogických pracovníků

Zvyšování profesionality a zlepšování pracovních podmínek pedagogických pracovníků je jednou z priorit MŠMT. Orientuje se přitom především na dokončení a realizaci kariérního systému učitelů a ředitelů, na zlepšení odměňování pedagogických pracovníků, na modernizaci jejich počátečního vzdělávání a posílení jejich dalšího vzdělávání a na podporu a zlepšení postavení a vzdělávání ředitelů škol.

Kariérní systém učitelů a ředitelů a jejich **odměňování** jsou klíčovými tématy vzdělávací politiky již několik let. Jde zejména o vytvoření standardů pro učitele a ředitele, popsání podmínek a možností kariérního postupu, připravení hodnotících procesů a navržení institucionálního a finančního zajištění celého systému. To vše by mělo směřovat k zvýšení kvality škol, ke změnám priorit v řízení škol, ke zvyšování kvality práce učitelů a ke zlepšování výsledků dětí, žáků a studentů škol. Náročnosti práce učitelů musí odpovídat nejen prestiž spojená s tímto povoláním, ale i jejich platy.

S tímto tématem úzce souvisí **počáteční vzdělávání učitelů a jejich další vzdělávání**, které je dle Dlouhodobého záměru ČR potřeba modernizovat, a to především významným

posílením přímé průpravné pedagogické praxe ve školním terénu za asistence zkušených pedagogů v rámci počátečního vzdělávání a posílením dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.

Třetím klíčovým tématem je **postavení a příprava ředitelů škol**, neboť právě na jejich pedagogických, odborných a řídicích schopnostech závisí úspěšný chod školy a celého vzdělávacího procesu v ní.

Nejdiskutovanějším tématem bylo zavedení kariérního systému. Diskutující jednak zvažovali pro a proti jeho zavedení, kdy mezi výhody řadili především motivaci pedagogických pracovníků k dalšímu vzdělávání a rozvoji, zvýšení kvality jejich práce, „spravedlivější“ odměňování či šance na zvýšení statusu učitelské profese a její atraktivity, mezi rizika pak finanční náročnost, demotivace. Mnozí pak vyjadřují určitou skepsi, neboť o zavedení kariérního systému se hovoří již dlouhé roky, zaveden ale nebyl ani v náznaku, což dále posiluje nejistotu pedagogických pracovníků.

Dalším z hojně diskutovaných témat bylo počáteční vzdělávání učitelů, které je podle diskutujících jedním z klíčových faktorů ovlivňujících kvalitu vzdělávání. Diskutující především doporučují inovovat počáteční vzdělávání učitelů směrem k většímu zaměření na to „jak“ učit, tedy na pedagogické dovednosti studentů připravujících se na učitelské povolání. Důležitá jsou podle nich témata jako například práce s třídním kolektivem, ale klíčové je podle nich zejména zvýšení podílu reflektované praxe na školách, tedy praktické přípravy na povolání. Při přechodu z vysoké školy do prvního zaměstnání je pak podle diskutujících rozhodující role mentora/poradce/uvádějícího učitele, který poskytne začínajícímu učiteli velmi potřebnou zpětnou vazbu.

Požadavek na zvýšení stupně vzdělání učitelů mateřských škol na minimálně bakalářský stupeň se setkal u diskutujících s pochopením a pozitivním přijetím, neboť podle jejich názoru to může přispět k zefektivnění jejich práce, zlepšení komunikace s rodiči, lepší znalosti metodiky práce s dětmi, zvýšení prestiže této profese a respektu k ní. Zároveň ale upozorňují na možná úskalí s tím spojená – například obtíže při doplňování tohoto vzdělání při zaměstnání, kdy zejména v menších mateřských školách není možné uvolňovat pracovníky v pracovní dny, odchod starších zkušených učitelek, které nemají ambice se vzdělávat nebo jim to neumožní časové či jiné důvody, lepší příprava na výkon této práce na středních pedagogických školách apod.

Dalším z diskutovaných témat bylo vzdělávání vedoucích pracovníků, a to nejen ředitelů škol, které by podle diskutujících mělo být systematické a předcházet jejich nástupu do funkce, ale i vzdělávání úředníků MŠMT, pracovníků přímo řízených organizací, pracovníků České školní inspekce, zástupců zřizovatelů atd., pro něž žádné formální vzdělání v oboru není stanoveno, což se mnohdy odráží v kvalitě jejich práce.

S tímto tématem souvisí i vzdělávání nepedagogických pracovníků škol a školských zařízení, které se řídí nikoliv zákonem o pedagogických pracovnících, ale pouze zákoníkem práce. I přesto je podle diskutujících velmi žádoucí, aby tito pracovníci (zejména pracovníci školních jídelen, účetních, hospodářek atd.) měli dostatečné vzdělání a průběžně je doplňovali a aktualizovali, což ale mnohdy naráží na problémy zejména finančního rázu.

*Dalším diskutovaným tématem spíše průřezového charakteru byla **možnost zvýšení prestiže učitelského povolání** v naší společnosti a jejího vnímání jak ze strany uchazečů o studium na pedagogických fakultách, tak žáků, studentů a jejich rodičů, ale i veřejnosti.*

I. Základní umělecké, jazykové a zájmové vzdělávání

Dlouhodobý záměr ČR vidí tři základní témata této oblasti. Jsou jimi **základní umělecké školy**, které jsou chápány jako významný článek vzdělávacího systému a za klíčové je v nich považováno především vzdělávání pedagogů a plynulý náběh RVP ZUV, **jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky** a **zájmové vzdělávání** probíhající ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání (školní družina, školní klub, středisko volného času).

*Diskutující se zaměřili pouze na třetí téma, tedy téma **zájmového vzdělávání**, které je podle jejich názoru velmi nedostatečně podporováno, což se projevuje například v tom, že ve školském zákoně je zmíněno jen velmi okrajově a prováděcí vyhláška k němu je zastaralá a neodpovídá současným požadavkům.*

*Diskutující se dále zaměřili na **cílovou skupinu těchto zařízení**, kterou formálně tvoří žáci ve věku 6–15 let. Ze zkušenosti diskutujících však vyplývá, že zájem o aktivity zájmového vzdělávání je i mezi dětmi předškolními a také mezi dospělými, což ale bohužel Dlouhodobý záměr ČR ani Strategie 2020 nepodporuje.*

*Samostatným diskutovaným tématem pak bylo **vzdělávání externích spolupracovníků Středisek volného času a Domů dětí a mládeže**, které diskutující považují za velmi důležité a přínosné jak pro tyto pracovníky, tak pro pracoviště a jeho klienty, avšak nesnadno dosažitelné.*

J. Vzdělávání pro udržitelný rozvoj

Vzdělávání pro udržitelný rozvoj (VUR) podle Dlouhodobého záměru ČR nepředstavuje jednu specifickou oblast vzdělávání, ale průřezový princip, který je naplňován napříč vzděláváním, vyznačuje se svými typickými obsahy, principy, metodami a prostředky a zaměřuje se zejména na pochopení propojenosti a vzájemné souvislosti ekonomických, sociálních a environmentálních hledisek rozvoje na všech úrovních, vnímání udržitelného rozvoje jako celostního a systémového přístupu, který směřuje k ekonomicky prosperující společnosti a respektuje sociální a environmentální souvislosti a limity a rozvoj kompetencí (znalostí, dovedností a postojů) pro demokratické a svobodné rozhodování ve vlastním i veřejném zájmu v souladu s právem a s principy udržitelného rozvoje.

Toto téma nebylo v rámci fokusních skupin diskutováno.

K. Ústavní a ochranná výchova a preventivně výchovná péče

Ústavní a ochranná výchova je v resortu školství realizována ve **školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy**. Děti jsou do zařízení umísťovány na základě soudního rozhodnutí. Dlouhodobý záměr ČR hovoří v této souvislosti o nutnosti prosazovat prevenci rizikového chování a využívání metod a přístupů preventivně výchovné péče s cílem snížit počet dětí v ústavní péči.

Toto téma nebylo v rámci fokusních skupin diskutováno.

L. Další vzdělávání

Další vzdělávání je významnou součástí naplňování konceptu celoživotního vzdělávání. Česká republika se zavázala, že do roku 2020 dosáhne **podíl účastníků dalšího vzdělávání minimálně 15 % dospělé populace**. K tomu je potřeba přehodnotit a přenastavit **systém financování dalšího vzdělávání, rozvíjet systém uznávání výsledků dalšího vzdělávání, zajistit nabídku a přístup k občanskému vzdělávání a obecně podporovat aktivity dalšího vzdělávání**.

Součástí dalšího vzdělávání má být i nově navrhovaná **mistrovská zkouška**, která umožní nahrazení předchozích stupňů vzdělání nutných pro výkon některých živností a umožní vstup do terciárního vzdělávání (mistrovská zkouška bude postačující náhradou za maturitní zkoušku).

*Diskuse účastníků fokusních skupin se zaměřila především na **nutnost vytvářet předpoklady pro další vzdělávání, resp. celoživotní vzdělávání již na školách, k čemuž jsou potřeba kvalifikovaní pedagogové**.*

*Dále se diskuse zaměřila na otázky **financování dalšího vzdělávání, které je dle názorů diskutujících nedostatečné, stejně jako jeho podpora ze strany státu a jeho vnímání, resp. vnímání jeho potřebnosti veřejností**.*

M. Řízení školského systému

V rámci této oblasti jsou v Dlouhodobém záměru ČR řešena témata k dovršení kurikulárních změn (vytvoření Národního programu vzdělávání, ustavení Národní rady pro vzdělávání vyhodnocení dosavadních zkušeností se vzdělávacími programy), lepší strategické plánování a vyhodnocování zaváděných opatření a jejich propojování s výsledky pedagogického výzkumu, efektivnější monitorování změn ve vzdělávacím systému apod.

K tomuto tématu se v diskusích objevil pouze jeden příspěvek, který se věnuje výhodám a nevýhodám centralizace a decentralizace vzdělávacího systému.

Závěr

Regionální školství tvoří základ české vzdělávací soustavy. Vysoká míra autonomie, ale také odpovědnosti školských manažerů a provázanost řízení regionálního školství na úrovni školního managementu (managementu jednotlivých škol a školských zařízení) s průřezovými prioritami Strategie 2020 činí z uvedeného tématu významnou součást školského managementu také jako dynamicky se rozvíjejícího vědního oboru. V příspěvku jsme problematiku regionálního školství nejprve uvedly do souvislosti s rozhodujícími strategickými dokumenty (Strategií vzdělávací politiky České republiky do roku 2020 a z ní vycházejícího Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2015-2020). Průřezové priority Strategie 2020 a zejména oblasti obsažené v Dlouhodobém záměru ČR jsme využily pro třídění témat, aktuálně diskutovaných účastníky fokusních skupin organizovaných v letech 2014 a 2015 v Centru školského managementu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Účastníky fokusních skupin byli v obou letech jak vedoucí a ostatní pedagogičtí pracovníci, tak pracovní jiných vzdělávacích organizací a další "poučení laici" (studenti oboru školský management, nepracující ovšem ve vzdělávacích institucích) a zástupci rodičů.

V obou letech se projevíly podobné trendy ve struktuře diskutovaných témat. Nejvíce diskutovanými tématy bylo předškolní vzdělávání a zlepšení podmínek pedagogických pracovníků. V roce 2015 se jako nosné jeví i téma středního vzdělávání. Shoda panovala i v tématech, která nebyla diskutována vůbec. Konkrétně se jednalo o témata strategie dalšího rozvoje sítě škol a školských zařízení, vzdělávání pro udržitelný rozvoj a ústavní a ochranná výchova a preventivně výchovná péče. Podíl jednotlivých diskutovaných i nediskutovaných témat byl pravděpodobně dán složením účastníků fokusních skupin a dále skutečností, že některá témata/oblasti v Dlouhodobém záměru ČR nejsou v centru zájmu regionálního školství.

Literatura

- [1] *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2015-2020* (online). 2016. (přístup 05.08.2016) Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/dlouhodoby-zamer-vzdelavani-a-rozvoje-vzdelavaci-soustavy-3>.
- [2] Kleňhová, M. (online). 2016. *Základní údaje o školách v regionálním školství za období 1989/1990 až 2012/2013*. (přístup 05.08.2016). Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/zakladni-udaje-o-skolach-v-regionalnim-skolstvi-za-obdobi>.
- [3] Odehnal, M. (2006). Aktuální problémy v regionálním školství ČR. In Kalous, J., Veselý, A. (eds.) *Vzdělávací politika České republiky v globálním kontextu*. Praha: Karolinum, 2006, s. 67-79.
- [4] Průcha, J., Veteška, J. (2012). *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2012.
- [5] *Reforma financování regionálního školství* (online). 2016. (přístup 05.08.2016). Dostupné z: <http://www.msmt.cz/o-webu-msmt/financovani-regionalniho-skolstvi>.
- [6] *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020* (online). 2016. (přístup 05.08.2016) Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/Strategie_2020_web.pdf.
- [7] *Vláda schválila reformu financování regionálního školství* (online). 2016. (přístup 05.09.2016). Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/vlada-schvalila-reformu-financovani-regionalniho-skolstvi>.